

Stephanie Schuster

Wondervrouwen 2

Alleen het beste

Vertaald uit het Duits door Davida van Dijke

SIGNATUUR

2023

PROLOOG

4 september 1963

Hey, hey, bop shuop. Tegen de tralies van haar cel geleund luis-terde ze naar de song. *M'bop bop shuop.* Nu alles kapot was wat ze met zoveel moeite had opgebouwd, klampte ze zich vast aan de muziek – het enige wat haar nog houvast gaf. Het ritme nestelde zich in haar lichaam. Ze kon niet anders, haar voeten en schouders bewogen mee op de maat. Toch al verba-zend dat deze band uit Liverpool tegenwoordig ook op de Bayerische Rundfunk werd uitgezonden, en op die manier zelfs tot in de kelder van het Starnbergse politiebureau door-drong. Nou ja, zo goed en zo kwaad als het ging; de radio kraakte en knetterde. Waarschijnlijk waren de muren gewoon te dik, er zaten hier immers criminelen zoals zij vast. Hoe vaak agent Klein ook aan de knoppen draaide, de ontvangst bleef slecht. Hij had het duidelijk vervelend gevonden dat hij haar moest arresteren. Vandaar misschien dat hij zich meteen bereid had verklaard om op haar te letten toen zijn collega's weer uitrukten. Starnberg stond momenteel op z'n kop.

Well, I talk about boys, don't ya know I mean boys, well... Wat ze niet hoorde vulde ze inwendig aan. Ze kende de tekst uit haar hoofd. Vanwege dit liedje had ze een halfjaar geleden urenlang voor een Münchense platenzaak gestaan, samen met

een twintigtal opgewonden jongeren. Vurig hopen dat niet alle singles uitverkocht zouden zijn als zij aan de beurt was. Ten slotte bemachtigde ze een van de laatste platen, de wachtenden na haar visten achter het net. Deze zomer, toen eindelijk het album *Please Please Me* op de Duitse markt kwam, was de toestroom nog veel groter. Sommigen kampeerden zelfs voor de winkels, enkel en alleen om een van de felbegeerde langspeelplaten in de wacht te slepen. Op haar eenendertigste had ze zich tussen die piepjonge mensen stokoud en vreemd misplaatst gevoeld. Ze kleepte zich nog altijd modieus, dat wel. Zo droeg ze vandaag een corduroy minirok met hoge smalle laarzen eronder en had ze haar haar getoupeerd. Maar toch, in één klap was het tot haar doorgedrongen dat ze niet meer die oude ongedwongenheid had, dat vertrouwen dat alles vanzelf wel in orde zou komen.

What a... rrrssjssj... of joy. De paddenstoelenhoofden bleven zich een weg door de ether worstelen.

Dietrich Klein gaf het op en wijdde zich aan zijn meegebrachte broodmaaltijd. Ze moest bij hem in de buurt zien te blijven: Dietrich, zijn voornaam klonk als de sleutel tot vrijheid.

‘Wilt u hier ook wat van?’ Voordat hij in zijn broodje leverkaas hapte hield hij het haar bij de tralies voor, alsof het voertijd was in de dierentuin. Ze sloeg het af, hoewel haar maag het daar niet mee eens was.

‘Echt niet?’ t Is vers van de bakker, en de leverkaas is nog een beetje warm.’

Ze schudde haar hoofd. Ze had geen zin om uit te leggen dat ze al een hele tijd geen vlees meer at. Tegen een sigaret zou ze geen nee zeggen, maar Klein rookte blijkbaar niet. Misschien was dat maar goed ook. Ze mocht van zichzelf alleen nog

roken in stresssituaties, althans in situaties die ze tot nu toe zo had bestempeld. Als je het zo bekeek zou ze zich vandaag wel aan een heel pakje kunnen bezondigen. Ze frunnikte aan haar nagels. Haar duimnagel was ingescheurd en de nagelriem bloedde een beetje. Dat moest bij de arrestatie gebeurd zijn, toen ze haar armen op haar rug hadden gedraaid en haar de handboeien omdeden. Het schaatje, dat ze altijd bij zich droeg in de zak van haar witte jas, hadden ze afgepakt, net als haar stethoscoop, schoenveters en de leren riem die bijna even breed was als de lengte van haar minirok.

‘Aan uw beha kunt u zich ook niet ophangen,’ had Kleins collega gegruip, een man met uitpuilende ogen die haar boezem keurend had opgenomen. ‘Zo te zien draagt u er geen.’ Hij likte zijn lippen af.

Meestal was ze niet op haar mondje gevallen, maar op dat moment had ze geen snedig antwoord paraat gehad. Hoe had ze het verdomme zover kunnen laten komen? Ze had al zoveel vrouwen uit de brand geholpen, en alles was altijd goed gegaan. Dat ze haar nou net bij Luise moesten betrappen. Plotseling stond haar hele bestaan op het spel. Juist nu ze zoveel had bereikt, meer dan ze ooit had kunnen dromen. Als ze veroordeeld werd zou ze niet alleen haar registratie kwijtra-ken, maar zou de staat ook haar kind afpakken. Iemand moest haar hebben verraden, maar wie?

De andere politieagent, die met de puilogen, stormde bin-nen. ‘Stront aan de knikker, Dietrich, meekomen.’ Hij plukte aan zijn neus alsof hij daar zijn panoramablik mee kon bijstel-len. ‘We moeten uitrukken. Bij het meer was een troep school-ers aan het rellen. En nu trekken ze met z’n allen de stad in.’

‘Je bedoelt de daklozen van het station? Wat hebben ze nou weer gedaan?’

‘Nee, een zootje ongeregeld dat bij het meer rondhangt, waarschijnlijk studenten. Ze spelen in elk geval hetzelfde soort jankmuziek als jij hier.’

Onmiddellijk zette Klein de radio uit, hij legde zijn broodje weg en veegde zijn handen af. ‘En wat moeten wij dan doen?’

‘Het gewone werk, de personalia opnemen, fouilleren op drugs. Ze roken sterker spul dan tabak, heb ik gehoord, en bovendien lopen ze allemaal halfnaakt rond.’

‘Ook, eh... de vrouwen?’ Klein veegde zijn mond af en keek tersluiks naar haar.

De ander knikte. ‘Je hoeft niet zo blij te kijken. Die kerels hebben godbetert bloemen in hun haar.’

‘Echt? Zijn ze van de verkeerde kant?’

‘Weet ik veel. Het zal me worst wezen of ze uit Berg of Ambach of waar ook vandaan komen, ze moeten gewoon ophoepelen.’

‘Niet van de overkant van het meer, ik bedoel of het zedenklanten zijn, homo’s, weet je wel. Vanwege die bloemen.’

‘O, op die manier. Nee, dat geloof ik niet als je ziet hoe ze met hun snolletjes lopen te kroelen. Maar bij zulke pierewaaiers weet je het nooit. Misschien pakken ze gewoon wat ze pakken kunnen. Het verschil tussen mannetjes en vrouwtjes zie je sowieso nauwelijks, met dat lange haar. Als mijn Lucki er ooit zo bij gaat lopen knip ik eigenhandig die lange vette slierten af.’

‘Hij is pas drie, toch?’

‘Daar heeft-ie dan mazzel mee! En ook goed dat hij nog niet naar school gaat, daar leren ze tegenwoordig zulke kolder. Nou kom op, er is aangifte gedaan, verstoring van de openbare orde. De omwonenden én gasten van Hotel Bayerischer Hof hebben last van dat tuig.’

Waarschijnlijk zaten die jongeren gewoon met een gitaar en tamboerijn op een weide, dacht ze terwijl ze de twee hoorde praten. En wie weet haalden ze zich door deze vredige aanblik alleen al de woede van de bekrompen Starnbergenaren op de hals.

‘Wat doen we dan met haar?’ Met een hoofdbeweging gebaarde Klein naar Helga in de cel.

‘Niets. Die loopt niet weg, ze zal hoogstens straks gezelschap krijgen van haar soortgenoten.’ Ze werd nog tot de jongeren gerekend, dat was in elk geval iets. ‘Laten we maar eens kijken hoeveel nietsnutten er in één cel passen.’ De man lachte.

‘Maar zij is toch arts.’ Klein fluisterde nu. ‘Mijn vrouw is drie weken geleden bij haar bevallen.’

‘Ben je soms bevooroordeeld, Dietrich?’

‘Ik? Ik was er niet bij, hoor. Bij de bevalling, bedoel ik. Maar Gerda was supertevreden, en dat krijg ik zelf niet vaak voor mekaar.’

‘Super, aha. Praat je nu ook al net als zij? Nou, dan zul je met dat beatniktuig vast evengoed overweg kunnen. Kom, we moeten gaan.’

Ten slotte stond Klein op. Hij schudde de broodkruimels van zijn uniformbroek, stak de sleutelbos in zijn zak en vertrok samen met agent Puiloog.

Ze hoorde hun voetstappen wegsterven. De radio kraakte nog steeds. Waarschijnlijk had Dietrich de knop niet helemaal omgedraaid. Ergens drupte een kraan. Plop, plopplop, plop. Ze had er een liedje op kunnen verzinnen, maar haar hoofd stond er niet meer naar. De angst sloop de cel binnen, deed of hij hier thuis was en grijnsde naar haar, alsof hij geweten had dat hij toch wel de overhand zou krijgen. Wat als de agenten nooit meer terugkwamen, haar gewoon vergaten of haar uit-

hongerden tot ze tussen de tralies door uit de cel viel? Uitgerekend vandaag, op deze bijzondere dag, zat zij hier vast. Letterlijk. Bij de Dahlmanns was het feest natuurlijk allang begonnen. Luise kennende had ze een boel lekkernijen klaargemaakt om het tienjarig jubileum met klanten en gasten te vieren. Ongelooflijk dat de winkelopening al zo lang geleden was. Het waren zware jaren geweest, tijden van tegenslag, van sappelen en doorbijten en zorgen om de dag van morgen. Maar ook van geluuksmomenten, successen en een hoop plezier. Toch voelde het nu alsof het in een flits voorbij was gegaan, hooguit als een paar bladzijden in een roman. Des te meer reden om het jubileum samen te vieren. O, kon ze er maar bij zijn! Plotseling hoorde ze lawaai. Voetengestamp en luid geschreeuw. Buiten was er commotie. Ze liep naar het raam, dat eerder een met kippengaas afgeschoten kelderluikje was waar nauwelijks licht doorheen viel. Gerinkel. Ze deinsde achteruit toen er iets tegen het ruitje knalde. Een steen, en nog een.

Niks jubileum. Het bordje op de deur was omgedraaid naar GESLOTEN. De wind waaide door het gat in de muur en blies herfstbladeren naar binnen, alsof huize Dahlmann door een aardbeving was getroffen. Luise stond op, trok het dekzeil weer voor de opening en zette de bezem ertegenaan. Zo zou het in elk geval niet inregenen. Een noodmaatregel, voor iets anders was nu geen tijd. Even dwaalde haar blik door de winkel die bijna onherkenbaar was. Jarenlang had ze haar bedoeninkje liefdevol verzorgd, telkens het assortiment uitgebreid, reclame gemaakt, kortingsacties gepland om de vaste klanten zowel te behouden als te verrassen en natuurlijk ook om nieuwe klanten te trekken. Stilstand was achteruitgang. De zaak moest flo-

rereren. Daarom had ze ook besloten deze stap te zetten, en nu dit. De kassa, weegschaal en koelvitrine waren met lakens afgedekt, in de hoeken lag puin. Op de potten en blikjes, op alle planken lag stof. Ze moest aan de dag van de winkelopening denken, tien jaar geleden. Wat had ze zich toen uitgesloofd. Na de wekenlange planning waarbij ze alles tot in de puntjes had uitgestippeld, stond ze stijf van de spanning. Maar toen het eindelijk zover was kwam er niemand. En de eerste mensen die die dag in de winkel verzeild raakten kochten niets en peuzelden alleen de gratis chocolaatjes op die ze aanbood. Pas na de WK-overwinning in 1954 kwam haar bedrijfje in een stroomversnelling. Ook al maakte ze nog steeds een bescheiden winst, ze kon er inmiddels van leven. Maar voor vandaag had Luise geen chocolaatjes gemaakt. Er waren nu belangrijker dingen dan snoep, belangrijker zelfs dan stof en puin, dacht ze terwijl ze de kwast in de rode verf doopte. De verkoop was voorlopig stopgezet. Ze zat samen met Marie en Annabel op de vloer protestborden te schilderen. Ook de kinderen hielpen mee, dat mooie stel deugnieten. Maries vier spruiten, van wie de jongste één en de oudste acht jaar was. Dan Helga's zoon, de negenjarige David met zijn donkere huid en zwarte kroeshaar, en Luises eigen dochter Josie met de korte vlechtjes die als borsteltjes achter haar oren uitstaken. De twee waren bijna even oud. En ook Fritz was natuurlijk van de partij, Annabels oudste, die zich als zestienjarige vast niet meer tot de kinderen rekende maar toch ijverig meehielp. Voor de kinderen leek de hele actie eerder een leuk avontuur te zijn. Wanneer hadden hun moeders anders tijd om samen met hen te schilderen?

Josie zat dicht naast Marie en deed elke penseelstreek van haar na. Ze adoreerde haar tante. Al voelde Luise best aan dat

haar schoonzus na alles wat er bij de Brandstetters had gespeeld niet in de stemming was om te schilderen. Waarschijnlijk was ze hier alleen naartoe gekomen omwille van haar en de kinderen. Snel onderdrukte Luise de gedachte aan haar broer. Ze keek naar Annabel die de letters vooraf met potlood op het karton schreef, zodat de kinderen ze met verf konden overtrekken. Zelfs Bella's tweejarige dochtertje deed mee. Vooral die aanblik ontroerde Luise. Ze had kunnen lachen en huilen tegelijk.

‘Zo, ik denk dat we genoeg borden hebben,’ zei ze, en ze slikte. Het hart klopte haar in de keel. ‘Straks zijn het er meer dan we kunnen dragen.’

David sprong op. ‘Ja! Kom op, dan gaan we mijn moeder uit de gevangenis bevrijden.’

LUISE

‘Mama, mama. Ik heb een vriend!’ Josie stormde binnen, zodat de bel boven de winkel deur tinkelde. Ze liet haar schoolrugzak in de doorgang naar het woongedeelte vallen, precies de plek waar iedereen erover kon struikelen. Toen klauterde ze op de toonbank, waar Luise juist een klant bediende, en ze ging op haar knieën tussen de kassa en de weegschaal zitten.

‘Zozo, heeft uw dochter al een vriendje? Die is er ook vroeg bij, vindt u niet, mevrouw Dahlmann?’ De klant, mevrouw Kreitmayer, nam het wisselgeld aan en telde het na.

‘Helemaal niet, het was juist erg laat,’ antwoordde Josie. ‘De bel was al gegaan.’

‘Wel een brutaaltje, hè, uw kleine meid.’ Mevrouw Kreitmayer stopte de laatste muntjes in haar portemonnee.

Josie nam de vrouw met gefronste wenkbrauwen op, zoals altijd als ze iets niet direct begreep maar wel wilde begrijpen. Toen omhelsde ze Luise en fluisterde: ‘Mama, mag ik een limoblokje?’

‘Waarom fluister je?’ vroeg Luise.

‘Tante Kreitmayer zei daarnet toch dat ik een ruw taaltje heb.’ Josie gaf haar een kus op de wang. Toen draaide ze zonder op toestemming te wachten een van de grote snoepotten

open, ze pakte er een citroenblokje uit en haalde het papier eraf. Luise had haar dochter vaak genoeg verteld dat ze niet mocht snoepen voor het middageten, maar hoe kon ze nu nog nee zeggen? ‘Mijn nieuwe vriend kwam de klas binnen toen we al zaten te schrijven. Hij zit naast mij omdat niemand anders hem in de bank wilde, maar ik vind hem aardig.’ Josie likte aan het citroenblokje en vertrok haar gezicht.

‘Vertel je me daar straks meer over?’ Ze drukte haar dochter even tegen zich aan. ‘Ze zit in de eerste klas, mevrouw Kreitmayer. Dat was voor ons allemaal spannend indertijd, toch?’ Ze glimlachte naar de klant.

‘Het is maar hoe je het bekijkt.’ Mevrouw Kreitmayer trok haar neus op alsof ze haar lagereschooltijd louter met vieze luchtjes associeerde. Toen hing ze het uitpuilende boodschappennet aan haar arm en ze wendde zich af. Onderweg naar de deur schampte haar imposante heup de mosterdpottenpiramide die Luise juist vanmorgen met zoveel moeite op de zuilvitruine had gebouwd. De stapel wankelde.

Luise stooft achter de toonbank vandaan en omvatte de piramide met beide armen. De bovenste pot viel, maar de rest bleef staan. Dat was kantje boord. ‘Niets aan de hand,’ zei ze toen ze de mosterdtoeren had gestabiliseerd, en ze trok de deur open voor de klant. De ene pot lag zowaar onbeschadigd op het linoleum, dat ze tijdens het schoonmaken dikwijls had vervloekt. De versleten vloerbedekking had eigenlijk allang vervangen moeten worden, maar nu was ze blij dat die er nog lag. Op de fraaie siertegels die ze had gewild toen ze met de winkel begon, was de mosterdpot vast aan diggelen gegaan. ‘Bedankt, mevrouw Kreitmayer, en ik hoop u snel weer te zien.’ Ze herademde toen de klant weg was en keek de winkel rond. Misschien was het toch niet zo’n lumineus idee geweest

om de honingmosterd, de speciale aanbieding van de week, vlak naast de ingang te plaatsen. Ze kon de potten beter een eind naar achteren neerzetten. Maar waar dan? Elke vierkante centimeter was tot aan het plafond volgestouwd. Zo vol dat de klanten of zij als verkoopster amper nog normaal konden rondlopen zonder telkens ergens tegenaan te stoten of iets om te gooien. Overal hing reclame voor de nieuwste producten. De eerste levensbehoeften verdwenen nagenoeg achter de diverse soorten handcrème, kruidenlikeur en schuurmiddelen. Ook al gaf de groothandel haar de reclameborden er gratis bij, ze moest er een paar weghalen. Maar welke? Ze kon het beste haar hele assortiment op de schop nemen. Zou ze het wijnrek naar achteren schuiven en de conserven en pakken waspoeder naar voren halen? Het winkeloppervlak van zesendertig vierkante meter was simpelweg te klein en elke week kwamen er nieuwe artikelen bij. Het was zaak om het nieuwe en het vanouds goed verkopende tegen elkaar af te wegen. Luise wilde met alle liefde voldoen aan de vraag naar nieuwe producten, maar moest de winkel toch min of meer overzichtelijk houden. Daar had ze een hele kluit aan.

Ze draaide zich om naar haar dochter die nog steeds op de toonbank zat, zuigend op het citroenblokje. ‘Dus de nieuwe jongen is helemaal alleen naar jullie klas gekomen?’

Josie knikte. ‘Er werd geklopt en juffrouw Ruf deed de deur open en vroeg naast wie hij mocht komen zitten en toen heb ik als enige mijn vinger opgestoken. Verder niemand. Iedereen vindt hem raar, maar ik vind hem aardig. En toen heeft hij op het schoolplein met Rudi gevochten.’

‘Wat is er dan raar aan hem?’ Luise trok de onderste mosterdpotten voorzichtig wat uiteen, zodat de piramide niet zo gemakkelijk zou instorten. De kersen op siroop die deze week

ook in de aanbieding waren, zette ze terug in het schap, waar ze vervolgens het kortingsbord voor plaatste.

‘Weet ik niet, Rudi zei dat hij geen vader heeft. En hij ziet er anders uit dan wij.’

Luise dacht aan haar jongste broer Manni, die het in de eerste klas ook moeilijk had gehad, in zijn geval vanwege zijn verstandelijke beperking en mongoloïde uiterlijk. De leerkracht had gedaan wat hij kon, maar adviseerde hun al snel om Manni weer van school te halen. Haar kleine broertje zat nooit stil en kon de les niet volgen. Het was hoe dan ook beter voor zijn eigen veiligheid, had de leraar destijds gezegd, anders zou hij misschien toch nog worden weggehaald en in een tehuis geplaatst, waar het sterftcijfer hoog was. En dus ging Luise door met proberen de moeder te zijn die Manni niet had, aangezien Ida Brandstetter kort na zijn geboorte was overleden, en ze deed haar uiterste best hem te leren lezen, schrijven en rekenen. Het was een heksentoer. Minstens een uur per dag moest hij leren van Luise, maar alles wat er achter het raam bewoog leidde hem af en interesseerde hem meer dan de letters in het eerste leesboekje. Dus deed ze de gordijnen dicht, en dan observeerde Manni een vlieg die over zijn schrijflei rondkroop, of hij luisterde naar het geknetter van het vuur in het houtfornuis of volgde met zijn korte dikke vingers aandachtig de nerven in de houten tafel. Ze had toen zelf nog de kookopleiding op de vakschool gevolgd en verlangde naar haar vaders terugkeer van het front, maar in 1944 sneuvelde hij. Toen moest Luise samen met haar twee jaar oudere broer Martin de boerderij runnen. De zorg voor Manni kwam daarbovenop. Tegenwoordig bestonden er speciale scholen, met speciaal opgeleide leerkrachten die zich bezighielden met kinderen met leerproblemen. Daar was haar jongste broer

inmiddels te oud voor. Toch hadden ze het klaargespeeld om hem zonder ouders groot te brengen. Hij leek gelukkig, ving zonlicht op in lege bierflessen, verzamelde boomzwammen zoals Luise boeken vergaarde en zorgde voor de kippen en ganzen. De lessen in lezen, schrijven en rekenen waren niet aan hem besteed geweest. Op twee woorden na kon Manni tot op de dag van vandaag niets zeggen. En waar een klok goed voor was begreep hij ook niet. Bij het eerste hanengekraai stond hij op, en hij ging slapen als het donker werd. Hij kwam eten zodra iemand hem riep of wanneer het in de keuken rook alsof het etenstijd was. Voor zover ze wist was dat niet veranderd sinds haar schoonzus Marie op de Brandstetterhoeve woonde en voor hem zorgde, en niet meer zichzelf.

Josie hees haar schoolrugzakje op de toonbank en leegde het boven op het verpakkingspapier. ‘Wat ga je doen?’ vroeg Luise.

‘Huiswerk.’ Haar dochter sloeg een schoolschrift open, boog zich eroverheen en begon te schrijven met het puntje van haar tong tussen de lippen. De juf had aan het begin van elke regel met rood potlood een voorbeeldletter geschreven. Josie probeerde de schuine l na te schrijven en zuchtte toen ze over het lijntje heen ging en moest gummen. Het papier kreukelde.

‘Je kunt beter in de keuken gaan zitten, anders verpak ik straks de kalfskookworst nog per ongeluk in je schrift. Het is pas tien over halftwaalf, Josielein, er komt vast nog een klant die ik moet bedienen.’

‘Maar ik wil bij jou blijven.’

‘Nou, die paar meter verderop om het hoekje kun je mij gewoon horen praten, en ik hoor jou. Je wilt toch een sterretje in je schrift? Dan moet het er mooi uitzien.’ Josie knikte en

streek het papier glad. Bij tien sterretjes kregen de kinderen van juffrouw Ruf een vervolgersje over een kever voor op een verzamelblad, dat haar dochter koesterde als een schat.

De winkelbel tinkelde. Twee vrouwen slalomden tussen de koopwaar door naar de toonbank terwijl ze links en rechts aanbiedingen inspecteerden. De ene, mevrouw Zinngraf, droeg krulspelden onder haar hoofddoek. Luise tilde Josie vlug van de toonbank en hielp haar de schoolspullen terug in haar tas te stoppen. ‘Toe meisje, ga dat rustig en netjes aan tafel doen. Misschien ben je dan om twaalf uur al klaar, dan hebben we tegelijk pauze en kook ik iets lekkers voor ons.’ Schoorvoetend verdween Josie naar de keuken. Luise wendde zich tot de klanten. ‘Dag dames, wie is er eerst aan de beurt?’ Mevrouw Zinngraf wurmde zich naar voren. Er was amper plaats voor de vrouwen om naast elkaar te staan. Ze duwden elkaar met hun ellebogen en boodschappenmanden en stootten daarbij bijna tegen de verkoopartikelen. Het Nivea-reclamebord wankelde. Dat kon zo niet langer. Maar naar achteren uitbreiden werd moeilijk. Ja, daar was dan wel een relatief grote woonkeuken waar Josie nu zat, maar haar keuken wilde Luise niet kwijt. In haar overmoed had ze de eerste jaren na de winkelopening op zaterdagmiddag tot laat in de avond kookcursussen voor bruiden gegeven. Ze vond lesgeven leuk. Voor elke middag verzong ze speciaal een grappig motto: ‘Help, mijn schoonouders komen langs!’ of ‘Eend goed, al goed’. Ze bedacht manieren om de nerveuze jonge vrouwen, die er amper in slaagden een ei te scheiden zonder zich onder te klieren, plezier in koken bij te brengen. En het lukte haar meestal nog ook. Sommigen werden zelfs vaste klanten en vroegen haar nog altijd om tips. Alleen bleef door die cursus al het andere werk liggen dat vervolgens op zondag gedaan

moest worden. Luise merkte bovendien dat de jonge vrouwen, die met tig vragen zaten, niet alleen aandacht maar ook energie slurpten. En dat na een lange werkweek die toch al van 's morgens tot 's avonds volgepropt zat met taken.

Nee, die ruime keuken had ze nodig, die moest blijven. Waar zou ze anders de taarten, salades en leverkaas moeten klaarmaken die de vaste Dahlmann-specialiteiten waren geworden? Op de eerste verdieping was weinig plaats, zelfs al zou ze er de woonkamer voor opofferen, die inmiddels tot heilige televisieruimte was verklaard. En trouwens, voortdurend alles naar beneden sjuwen of telkens snel iets van boven halen was veel te veel gedoe. Ze moest een andere oplossing vinden.

Om één uur zaten ze net achter de pannenkoeken met jam en appelmoes toen er werd aangebeld. Sommige klanten gunden Luise niet eens middagpauze.

‘Dat is hem vast, mama.’ Josie sprong op en rende door het gangetje de winkel in om de deur open te doen. De sleutel zat in het slot. Voordat Luise kon vragen over wie ze het had, stond er een donkergekleurde jongen in de deuropening naar de keuken. ‘Ik heb tegen David gezegd dat hij bij mij mocht komen spelen tot zijn moeder terug is van haar werk. Dat mag toch wel?’

Het was niet alleen zijn naam die Luise bekend voorkwam. Terwijl ze hem aankeek besepte ze in één klap wie hij was. ‘Ja hoor. Hallo,’ kon ze nog net uitbrengen. Toen moest ze eerst van de schok bekomen. Ze draaide zich om naar de keukenkast en pakte er een bord voor hem uit. David, natuurlijk. Ze had hem voor het laatst gezien als twee maanden oude baby, en dat was bijna zeven jaar geleden. Een mollig klein harten-

diefje was hij destijds geweest, om op te vreten zo lief. Nu stond er een slank jongetje met dik zwart kroeshaar voor haar. En al was zijn gezicht met de grote ogen en het kleine neusje dat van een schoolkind, hij was nog even schattig als toen. Geen wonder dat haar dochter hem meteen leuk had gevonden. ‘Ben jij soms David Knaup?’

Hij knikte en gaf haar met een buiginkje een hand. ‘Dag, mevrouw Dahlmann.’ En nog goed opgevoed ook. Meteen had hij haar hart gestolen, net als vlak na zijn geboorte. Luise was toen de eerste die hem in haar armen had mogen houden, wat voor haar die in het begin van haar huwelijk een kind had verloren een onvergetelijk moment was geweest. Josie en David scheelden maar een halfjaar in leeftijd. Hun twee kinderen zouden samen opgroeien, zo hadden Helga en zij het althans voor zich gezien toen ze nog beste vriendinnen waren. Maar toen had Helga haar bedrogen met Hans, of Hans had haar bedrogen met Helga. Luise wist niet wie ze moest geloven of wat ze er eigenlijk van moest denken. Ten slotte had ze geen andere weg gezien dan Helga, al bezwoer die haar onschuld, de deur te wijzen. Hans strafte ze door een tijdje niet tegen hem te praten, maar uiteindelijk vergaf ze hem. Ze was immers zwanger. En toen Hans hoorde dat hij vader werd, begonnen ze met een schone lei en was hun geluk compleet. Vanaf dat moment droeg hij Luise op handen. Voor zover dat tenminste mogelijk was, aangezien zij aan de winkel vastzat en hij een vijfenveertigjarige werkweek had als telefoontechnicus bij de Münchense Posterijen. Ze waren in de wolken toen op 1 oktober 1954 Josefina werd geboren, drie weken eerder dan verwacht. Hans bleef proberen haar te ontlasten, ondanks zijn strakke werkschema. Hij viel zelfs voor haar in als verkooper terwijl zij boven in het kraambed lag. Maar Luise telde de

uren af tot ze weer achter de toonbank kon staan, al genoot ze nog zo van haar dochter en van de rust. Ze moest haar man telkens opnieuw uitleggen waar hij bij welke klant op moest letten, of hoe hij de producten moest neerzetten en prijzen en daar had ze haar handen vol aan, ook al lag ze in bed.

‘Je bent in dit huis geboren. In Josies kamer, waar je moeder toen logeerde.’ Luise merkte hoeveel moeite ze ermee had om dat te zeggen. Het voelde alsof de korst van een nog niet genezen wond werd afgetrokken. Onmiddellijk had ze er spijt van dat ze de kinderen meesleepte in wat er vroeger was gebeurd. Dat was een volwassenenkwestie waarmee ze hen niet moest opzadelen.

David knikte en keek naar de stapel pannenkoeken.

‘Heb je trek?’

‘Een beetje.’ Toen ze een pannenkoek op zijn bord legde zat hij in een wip aan tafel, hij besmeerde het dampende baksel met jam en rolde het op.

‘Wonen jullie weer in Starnberg?’ Ze wilde de jongen niet uithoren, maar nieuwsgierig was ze wel. Ook al was het contact met Helga verbroken, er was nog een tijdlang informatie doorgesijpeld via de klanten. Zo wist ze dat Helga in Hotel Bayerischer Hof had gewerkt voordat zij en haar kind verhuisd waren naar München. Luise nam aan dat ze zich met haar ouders had verzoend en nu door hen werd onderhouden. Geldzorgen hoefde ze niet meer te hebben.

‘We zijn pas gisteren hierheen verhuisd, omdat mijn moeder in de Seekliniek werkt. Maar ik heb nu wel een eigen kamer. We wonen vlak bij de school in een huis op de berg.’

Daar stond Luise van te kijken. ‘Werkt je moeder weer als verpleegster?’

David schudde zijn hoofd en strooide kaneel suiker over de

opgerolde pannenkoek en zijn appelmoes. ‘Mama is dokter.’

‘Echt waar?’ Dus Helga’s droom was uitgekomen, en dat in relatief korte tijd en hoewel ze alleenstaande moeder was. Maar misschien was er wel weer een man in haar leven en was ze zelfs getrouwd? Nee. Dan zou David haar vast verbeterd hebben toen ze hem bij zijn achternaam noemde.

‘Mag ik er nog een?’ In zijn rechterhand hield hij het mes en in de linker- de vork, die met de steel op tafel rustte. Hij likte zijn lippen af en keek haar met grote ogen aan, het smaakte kennelijk naar meer.

‘Ja, natuurlijk.’ Voordat hij zich op de volgende pannenkoek stortte trok hij de bontgekleurde wollen trui uit, die er zelfgebreid uitzag. Hield Helga nu ze arts was echt tijd over om te breien? Dat had Luise haar nog geleerd. ‘O, kijk nou, je elleboog bloedt.’ Ze herinnerde zich dat Josie had verteld dat hij had gevochten. ‘Doet het pijn?’

‘Gaat wel.’ Hij nam nog een lepel appelmoes.

‘Ik kan er beter een pleister op doen,’ zei Luise.

‘We hebben ze met bloemen of met ijsberen.’ Josie rende naar de lade waar de verbanddoos in lag. Ze was gek op pleisters en tekende soms met viltstift een wond op haar huid zodat ze een pakje mocht openmaken als Luise weer een nieuwe voorraad binnenkreeg. Gelukkig was haar dochter, op een paar schrammen na door een val met de step, nog niets overkomen. Terwijl Luise de wond ontsmette met jodium beet David op zijn lip en gaf geen kik. Die jongen was een taaie. ‘Weet je moeder dat je bij ons bent?’

‘Ik heb mama een briefje geschreven. Josie heeft me heel precies uitgelegd waar ze woont. De berg af, bij de stoplichten links, daarna langs de kerk en hopla doorlopen tot de winkel.’ Hij at verder en scheidte nog wat appelmoes op.

‘Hopla, dat zei ik.’ Josie lachte. ‘Zullen we indiaantje spelen?’ vroeg ze zodra David de laatste hap in zijn mond had gestopt. ‘Wat wil jij zijn? Opperhoofd of cowboy?’

Hij kon niet antwoorden met zijn volle mond en zat heftig te kauwen en te slikken. Josie stond naast hem, trappelend van ongeduld. Ten slotte was hij klaar met eten, hij stond op van zijn stoel en zei: ‘Dank u wel, mevrouw Dahlmann, het was heel lekker.’

‘Je hoeft geen u tegen me te zeggen. Ik ben gewoon Luise of tante Dalli, zo noemen de meeste kinderen me.’

‘Kom nou mee.’ Haar dochter wilde David duidelijk voor zichzelf hebben en trok hem aan zijn arm de keuken uit. Voor Luise was het trouwens tijd om de boterkrakelingen voor de namiddag af te bakken.

‘En je huiswerk, Josie? Daarnet wilde je dat toch per se meteen doen?’

‘David heeft zijn schooltas niet bij zich. Ik maak het later wel, als zijn moeder hem heeft opgehaald.’ En weg waren ze.

Plotseling drong tot Luise door wat dat betekende. ‘Wacht even,’ wilde ze hun naroeven, maar ze bedacht zich toen ze Josie buiten hoorde gillen van de pret. Ze zette de afwas in de gootsteen en sloeg de twee een tijdje gade door het raam. Op het geplaveide pad voor de garage probeerden ze op de stelten te lopen die Hans had gemaakt. Luise voelde een prikkende onrust opkomen. Straks zou ze Helga terugzien, na al die jaren. Hoe moest ze zich gedragen? Doen alsof er niets gebeurd was? Nee. Haar behandelen als een vreemde? Moeilijk. Haar alles naar het hoofd slingeren wat tot nu toe onuitsproken was gebleven en wat haar nog altijd dwarszat? Maar hoe moest ze dat onder woorden brengen? En waarom zou ze? Ze wilde niets meer met die vrouw te maken hebben, nooit

meer. Ze had gedacht haar uit haar leven te kunnen bannen. En nu dit. Luise ademde diep in en uit. Ze vond het nog steeds onbegrijpelijk wat Helga haar had aangedaan. Terwijl ze elkaar hadden vertrouwd en gesteund en alles met elkaar hadden gedeeld. Behalve haar man. Hij was niet bedoeld om te delen, dat had haar nogal logisch geleken. Ze kneedde het deeg, waste haar handen en zette geklaarde boter op het fornuis. Hoe zou het weerzien zijn? Zou ze tegen Helga schreeuwen, haar opgekropte woede op haar loslaten en alles tegen haar zeggen wat al tijden aan haar vrat, nu eens minder en dan weer meer, ondanks hardnekkige pogingen om het weg te stoppen? Luises hart bonsde. Het liefst wilde ze Helga ontlopen, maar hoe? Zou ze David gewoon eerder naar huis sturen? Als hem iets overkwam bij het oversteken van de hoofdstraat zou ze het zichzelf nooit vergeven. Hoewel, hij was ook in zijn eentje hierheen komen lopen. Maar hoe moest ze het Josie uitleggen? En trouwens, nu Helga weer in Starnberg woonde zouden ze elkaar toch wel ergens tegenkomen. Haar boodschappen zou ze waarschijnlijk niet bij Luise komen doen, maar hun kinderen zagen elkaar elke dag op school. Ze kon maar beter meteen door de zure appel heen bijten. Het vet siste en spatte in de pan toen ze de eerste krakelingen erin liet glijden. Door al haar gepieker had ze het te heet laten worden en nu moest ze oppassen dat het gebak niet verbrandde. Dat was het immers niet waard. Ze zuchtte en probeerde zich te concentreren op haar werk. Er viel nu toch niets meer aan te veranderen.